

PARANIN DOĞASI VE TÜRLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hakan Şahin

Öz

Para, tüm insanların hayatını yakından ilgilendiren bir mefhumdur. Fakat bununla birlikte para, en çok arzu ettiğimiz şeyler arasında hakkında en az bilgiye sahip olduğumuz şeylerin de başında gelir. Para üzerine yapılan akademik çalışmalara bakıldığında bunların çoğunun paranın doğasından ziyade çok daha modern bir konu olan “para politikaları” üzerine odaklandığı görülmektedir. Biz bu çalışmada paranın doğası, özellikleri, fonksiyonları ve türleri üzerinde bir kavramsal çerçeve oluşturup okuyucuya paranın felsefesine dair tatminkâr bir tablo çizmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Para Teorisi, Para Üretimi, Politik Ekonomi, Makroekonomi, Bankacılık.

Abstract

Money is an important phenomenon that affects the lives of everyone. However, money is one thing that we desire the most, but know the least about. When we look at the academic work on money, we see that they are more about “monetary policy” which is relatively a modern topic, rather than the nature of money. In this work, we have tried to establish a conceptual framework on the nature, features, functions and types of money in order to present a satisfying picture on the philosophy of money.

Keywords: Money Theory, Money Production, Political Economy, Macroeconomics, Banking.

PARANIN DOĞASI

İktisadi hayatta mübadele doğrudan ve dolaylı olarak ikiye ayrılır. Doğrudan mübadele takas veya trampa olarak da adlandırılan mübadele türüdür. Örneğin A, 2 ekmek karşılığında B'den 1 litre süt alır, iki taraf da ihtiyacını tek bir mübadele işlemiyle karşılamış olur. Dolaylı mübadelede taraflardan biri diğerinin ihtiyacı olan mal veya hizmeti sağlarken diğer taraf, bir mübadele aracı olan parayı verir. Parayı alan taraf kendi ihtiyacı olan mal veya hizmeti başka bir dolaylı mübadele üzerinden temin eder. Örneğin A, B'ye 10 ceviz verir ve sütü alır. B, C'ye 5 ceviz verir ve ekmeği alır. Görüldüğü gibi A ve B ihtiyaçları olan ekmek ve sütü bu sefer tek bir doğrudan mübadele yerine iki adet dolaylı mübadeleyle karşılamış olurlar. İşte bu tip dolaylı mübadele işlemlerinde araç olarak kullanılan mala "para" adı verilir. Bu örnekte para işlevi gören mal cevizdir.¹

Bir mübadele işleminde para olarak kullanılan malı diğer mallardan ayırt etmenin yolu hangi malın tüketim amacıyla alınmadığına bakmaktır. Yukarıdaki örnekte A'ya verdiği süt karşılığında 10 adet ceviz alan B, bu cevizleri tüketmek için değil, başka bir mübadele işleminde kullanmak için almaktadır. Bu elbette cevizlerin istenirse tüketilemeyeceğini göstermez. Fakat piyasada cevizin mübadele amacıyla el değiştirme sıklığı tüketim amacıyla el değiştirme sıklığını geçtiği oranda cevizin para vasfı taşımaya başladığını söylemek mümkündür.²

Para toplumsal yaşam içerisinde kendiliğinden ortaya çıkan bir mefhumdur. Parayı ortaya çıkartan başlıca sebepler üç maddede özetlenebilir.

1. Karşılıklı ihtiyaçları denk getirme sorunu

Paranın kullanılmadığı bir toplumda saçını kestirmek isteyen bir terzi, kendisine elbise diktirmek isteyen bir berber bulmak zorundadır. Bu nedenle büyüyen bir ekonomide iktisadi aktörlerin karşılıklı ihtiyaçlarını tamamen doğrudan mübadele ile gidermeye devam etmesi neredeyse imkânsızdır. Üretilen mal ve hizmetlerin bir miktar çeşitlenmesiyle birlikte bazı mallar kaçınılmaz olarak parasal amaçlarla kullanılmaya başlar. Bu buharlaşan suyun yağmur olarak yağması kadar doğal ve kendiliğindedir.

2. Bölünemeyen mallar sorunu

Sahip olduğu inekten başka bir şeyi olmayıp ekmek ve süt ihtiyacı bulunan bir kişi, paranın kullanılmadığı bir toplumda aç kalır. İnek sahibi onu bölemez. Bölirse değerinin çok büyük bir kısmını kaybeder. İneği verip 200 ekmek ve 100 litre süt alsa aldığı ekmek ve sütlerin çoğu bayatlayacağı için büyük oranda zarar eder. Bu nedenle inek gibi görece faydası yüksek olan malların bulunduğu bir ekonomide para amacıyla kullanılan mallar kısa süre içerisinde kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

¹ Mises, Ludwig Von (1953). "The Theory of Money & Credit", Yale University Press, s. 30.

² Rothbard, Murray N. (1963). "What Has Government Done to Our Money", Ludwig Von Mises Institute (2010), s. 6-10.

3. Serveti saklama sorunu

Her gün ürettiği mallardan, ancak onları başka mal ve hizmetler karşılığında değiş tokuş ederek faydalanmak durumunda olan kişilerin serveti saklama, yani birikim yapma imkânı yoktur. Böyle bir ekonomik sistemde bir ekmeğ üreticisi hiçbir zaman bedeli 400 ekmeğe denk olan bir ineği satın alamaz. Her gün üretiminden 10 ekmeğ artırsa bile bu ekmeğler zamanla bayatlayacağı için ihtiyacı olan meblağa ulaşmasının tek yolu ihtiyaç fazlası mallarını, birikime elverişli bir mal karşılığında mübadele etmesidir. Birikime elverişli olan bu malı inek satıcısının kabul edebilmesi için bu malın para vasfı taşıması gerekir. Dolayısıyla insanların, üretilen serveti biriktirerek daha değerli mal ve hizmetleri temin edebilmesi de ancak para ile mümkündür.

Bunlar paranın ortaya çıkmasının en önemli sebepleridir. Bu sebepler esas olarak insanın, hayatta kalmak için sürdürülebilir bir refah elde etme ihtiyacına dayanır. Dolayısıyla insanın olduğu her yerde bu ihtiyaçlar olacağı için hacmi belli bir büyüklüğe ulaşmış her topluluk ister istemez alışverişlerinde para kullanmaya başlayacaktır. Bu nedenle para, keşfe konu olan bir olgu değildir. Şartları oluştuğunda insanların tanımlayarak veya tanımlamayarak kullanmaya başlayacağı bir şeydir.

Tarih boyunca altın, gümüş, tunç ve bakır gibi değerli madenler; at, deve, sığır, koyun, vb. hayvanlar; kıymetli taşlar, deniz kabukları, kakao çekirdeği, şeker kamışı, tahıl türleri, meyve türleri, tuz, çay, tütün ve başka çeşitli mallar kullanılmıştır.

Şimdi paranın özellikleri ve iktisadi hayat içerisinde sahip olduğu fonksiyonları ele alalım.

PARANIN ÖZELLİKLERİ VE FONKSİYONLARI

Bir toplumda iktisadi aktörlerin belli bir malı parasal amaçlarla kullanabilmesi için o malın bazı özelliklere sahip olması tercih edilir. Bu özellikler dayanıklılık, bölünebilirlik, işlenebilirlik, homojenlik ve geçerlik olarak beş başlıkta özetlenebilir.³

1. Dayanıklılık

Bir malın para vasfı taşıyabilmesi için mümkün olduğu kadar uzun süre değerini kaybetmeden durabilmesi gerekir. Bu süre ne kadar uzunsa o malın parasal amaçlarla kullanılma ihtimali o kadar yüksek olur.

2. Bölünebilirlik

Paranın fonksiyonları bölümünde değineceğimiz, paranın ölçüm aracı olma fonksiyonu, para vasfı taşıyacak olan malların bölünebilir olmasını zorunlu kılar. Bölünemeyen veya bölündüğünde değerini orantısız miktarlarda kaybeden malların parasal amaçlarla kullanılması daha zordur. Hayvanlar bu özelliğe bir istisna teşkil eder. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar bölünemeyen mallar olmakla birlikte özellikle göçebe toplumlarda yaygın olarak parasal amaçlarla kullanıldığı bilinmektedir.

Bunun birinci nedeni tüketilmeksizin ve değerini kaybetmeksizin kendisinden büyük faydalar (yün, süt, yavrulama, vb.) elde edilebilmesi, ikinci nedeni ise hayvanların daha çok yüksek meblağlı mübadele işlemlerine konu olmasıdır. Nitekim malların para olarak kullanıldığı dönemlerde yüksek meblağlı işlemler yapmak (örneğin ev, arazi, vs. almak) için ağır miktarlarda değerli madeni taşıma problemi söz konusudur. Hayvanlar ise kendi kendilerine hareket edebildiği için yüksek meblağlı mübadele işlemlerinde piyasa değeri üzerinden rahatlıkla alınıp satılarak işlem kolaylığı sağlamaktadır.

3. İşlenebilirlik

Parasal amaçlarla kullanılacak bir malın değerinin hızlı bir şekilde ölçülebilmesi gerekir. Oysa herkes terazisini veya gerekli ölçüm cihazını her zaman yanında taşıyamaz ya da en azından bu işlemin maliyetinden kurtulmak ister. Bunun varacağı nokta para vasfı taşıyan malın üzerine, değerini belirten bir işaret konmasıdır. Bunun için de o malın değerini fazla kaybetmeksizin işlenebilir olması gerekir. Değerli madenler bu özellik açısından diğer para türlerine göre çok daha avantajlıdır. Bu avantaj, madenlerin zaman içerisinde en çok tercih edilen para türleri olmasında büyük rol oynamıştır.

4. Homojenlik

Parasal amaçlarla kullanılacak bir malın; aynı şekil, ağırlık ve hacme sahip olan bir diğeriyle tam olarak aynı değere sahip olması, yani birinin diğeri yerine geçmesi gerekir. Bu tip mallara misli ya da standart mallar denir. Bu, özellikle paranın ortak hesap birimi olarak kullanılabilmesi için gereken bir vasıftır.

³ Hülsmann, Jörg Guido (2008). "The Ethics of Money Production", Ludwig Von Mises Institute, s.23.

5. Geçerlik

Son olarak para vasfı taşıması beklenen malların toplumun geniş kesimleri tarafından kabul görmesi gerekir. Bunun temel koşulu bu malların parasal amaçlar dışında da bir kullanım alanı ve değeri olmasıdır. Bu nokta çok önemlidir. Bir toplumda bir malın parasal amaçlarla kullanılmaya başlaması, mutlaka onun daha öncesinden tüketim amaçlı kullanılagelen bir mal olmasına bağlıdır. Örneğin cevizlerin para olarak kullanılması öncelikle cevizlerin tüketim amacıyla tercih edilmesine bağlıdır ki buradan bir ceviz piyasası ve ceviz fiyatı oluşsun. Eğer ceviz parasal özellikler taşıyan bir malsa zamanla sadece tüketim amacıyla değil, sahip olduğu piyasa değeri üzerinden parasal amaçlarla da ticaretin konusu olmaya başlayacaktır.

Paranın iktisadi hayat içerisinde yüklendiği fonksiyonlar da üç maddede özetlenebilir.⁴

1. Mübadeleyi kolaylaştırması

Para sayesinde iktisadi mübadele ciddi oranda kolaylaşır ve piyasadaki işlem hacmi artar. Para bu konuda o kadar etkilidir ki onun elden ele geçişindeki hızla atfen para için likit (sıvı), likidite (akışkanlık) gibi ifadeler kullanılır. Paranın dolaşım hızı arttıkça toplumda üretilen mal ve hizmetlerin miktarı ve kalitesi artar. Bu da fiyatların düşmesini ve toplumun zenginleşmesini sağlar. Ayrıca para ile birlikte oluşan kredi müessesesi gelişmiş ekonomilerin başlıca gereksinimi olan fon ihtiyacını karşılar.

2. Ölçüm aracı (hesap birimi) olması

Para sayesinde piyasada fiyat mefhumu ortaya çıkar. Bu sayede ekonominin farklı alanlarında sunulan tüm mal ve hizmetler, aynı birim değer üzerinden birbiriyle mukayese edilebilir. Buna özellikle iktisadi girişimlerde bulunmak ve istihdam alanı yaratmak için gereksinim vardır. Birbiriyle çok alakasız olan mal ve hizmetlerin aynı birim değer üzerinden hesabının yapılamadığı ekonomilerde geniş çaplı iş ve işletmelerin doğması mümkün değildir.

3. Değerleri saklaması

İktisadi kalkınmanın olmazsa olmaz şartı sermaye birikimidir. Sermaye birikimi için kısa vadede üretilen küçük değerlerin uzun vadeli olarak saklanabilmesine ihtiyaç vardır. Bu problem en etkili şekilde para kullanarak çözülür. Toplumda geçerliği yüksek bir para ile zenginliğin biriktirilebilmesi sayesinde tasarruf sahipleri bir araya gelerek çok daha büyük iktisadi girişimlerde ortaklık kurabilirler. Bir toplumun kalkınması iktisadi girişimlerin miktarına olduğu kadar çapına da bağlıdır. Zira büyük çaplı girişimler geniş istihdam alanı yaratacağı için her bireyin üretim hayatına daha etkili bir şekilde katılabilmesini sağlar. Başka bir deyişle bu, toplumda birey başına düşen *üretim katma değer* miktarını artırır. Paranın olmadığı bir toplumda bu sonuçlar hayal dahi edilemez.

⁴ Rothbard (1963), s. 11.

PARA TÜRLERİ

Para, kaynağı bakımından *doğal (natural)* ve *resmî (legal tender)* para olmak üzere ikiye ayrılır. Fiziksel yapısı bakımından *mal (commodity)*, *kâğıt (paper)* ve *elektronik (deposit)* para olmak üzere üçe ayrılır. Mal türü para *reel* ve *nominal (certificate)* olmak üzere ikiye ayrılır. Kâğıt ve elektronik türden paralar ise *temsili (substitute)* ve *itibari (fiat)* olmak üzere ikiye ayrılır.

Doğal Para (Natural Money)

Bir toplumda kendiliğinden ortaya çıkan para türü mallara “doğal para” adı verilir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi tarih boyunca doğal para olarak altın, gümüş, tunç ve bakır gibi değerli madenler; at, deve, sığır, koyun, vb. hayvanlar; kıymetli taşlar, deniz kabuğu, kakao çekirdeği, şeker kamışı, tahıl türleri, meyve türleri, tuz, çay, tütün ve başka çeşitli mallar kullanılmıştır. Carl Menger kadim toplumlarda daha çok rastlanan doğal paranın sığır türü hayvanlar olduğunu belirtir.⁵

Kulağa eski de gelse doğal para olgusu her zaman yaşamaya devam etmektedir. Buna çağdaş bir örnek olarak sigaranın, hapisanelerdeki parasal işlevlerinden bahsedilebilir.

Doğal para esasen sosyal bir olgudur.⁶ Şartlar gerektirdiğinde her topluluk içerisinde doğal bir para ortaya çıkabilir. Yeter ki orada mübadeleye konu olan mal ve hizmetlerde yeterli miktarda bir çeşitlilik, yani bir piyasa olsun. Doğal paranın kaynağı piyasadır ve doğal para çoğunlukla tüketime de konu olabilecek bir mal olma vasfına sahiptir.⁷

Resmî Para (Forced Money & Legal Tender)

Resmi para kaynağını siyasi iktidardan alır. Bir bölge üzerinde meşru şiddet kullanma tekeline sahip organ olan devlet,⁸ bir malı para olarak belirler ve sahip olduğu kamusal gücü kullanarak iktisadi aktörleri, ödemelerde bu malı para olarak kabul etmeye zorlar. Bu zorlamaya çoğu zaman, piyasada hali hazırda yürürlükte olan diğer para türlerini aşamalı olarak yasaklama girişimi eşlik eder. Dolayısıyla resmî para, kaynağını bireylerin doğal tercihlerinin belirlediği piyasa dinamiklerinden değil, kamu otoritesini kullananların tek taraflı olarak belirleyip diğerlerine dayattığı siyasi müdahaleden alır.⁹

Mal para (Commodity Money)

Mal para, özünde tüketime konu olan malların para olarak kullanılmasıyla ortaya çıkar. Altın, gümüş, buğday, tuz, hayvan, vb. hep mal paralarıdır. Bu mallar parasal amaçlarla kullanılabilirdiği gibi tüketim amacıyla da kullanılabilir. Doğal paralar genelde mal türü paralarıdır. Değerleri nominal de olabilir, piyasa değeri üzerinden de işlem görebilirler.

⁵ Menger, Carl (1871). “Principles of Economics”, Ludwig Von Mises Institute (2007), s. 263.

⁶ Menger, Carl (1892). “On the Origins of Money”, Ludwig Von Mises Institute (2009), s. 51. Hülsmann (2008), s. 26.

⁷ Hülsmann (2008), s. 24-27.

⁸ Weber, Max (1919). “Politics as a Vocation”, Hackett Publishing Company (2004), s. 34.

⁹ Hülsmann (2008), s. 27.

Doğal ve mal türü bir para olan madeni paralar, dövülerek üzerine değerleri yazılırsa nominal para vasfı kazanmış olurlar. Nominal para, değeri ölçülüp tartılarak değil de üzerinde yazan sayısal değere (face value) göre belirlenen paradır. Bu ticari işlemlerde büyük bir kolaylık sağlar. Fakat bununla birlikte paranın değerini tespit eden kurumlara (devlet ya da özel para üreticileri), paranın gerçek (içsel) değerini azaltarak gayrimeşru kazanç elde etme fırsatı sunar. Bu durum ancak para piyasasını rekabete açarak dizginlenebilir. Bu olmadığı takdirde enflasyona ve para basan kurumların halkı dolaylı yoldan vergilendirerek sömürmelerine yol açar.¹⁰

Temsili Kâğıt para (Paper Money / Representative Money / Money Substitute / Banknote)

Temsili kâğıt para, özü itibariyle değersiz bir kâğıt parçası olup mübadele değeri, üzerinde yazan miktarda temel paraya (base money) çevrilebilir olmasından ileri gelen bir para türüdür. Kâğıt para, doğası itibariyle resmî paralarda veya bankalar tarafından sağlanan para ikamelerinde (banknot) görülür. Kâğıt türünde paranın var olma sebebi üretim maliyetinin çok düşük olması, kolay taşınabilmesi, üzerine istenen miktarın yazılabilmesi ve bu nedenle kolay kullanılabilmesidir.¹¹ Olumsuz yönü ise kâğıt parayı sağlayan kuruluşların (devlet ya da banka), karşılık (rezerv) oranlarını azaltarak insanları istismar etmesine yol açmasıdır.¹² İnsanlar kolaylığından veya kamu zorundan dolayı kâğıt parayı kullanmaya başladıkça temel para zamanla ortadan kaybolur, parayı piyasaya süren kuruluşlar karşılıksız para basarak gayrimeşru kazanç sağlar, bunun sonucunda oluşan enflasyondan ötürü tüm toplum yoksullaşır. Bunun yıkıcı etkilerinin önlenmesi, para üretiminin rekabetçi bir piyasa ile denetim altına alınmasına bağlıdır.

İtibarî Kâğıt para (Fiat Money & Fiduciary Money)

İtibarî kâğıt para, temsili kâğıt paranın daha ileri bir versiyonudur. Bu tip paralar sadece özünde değersiz değil aynı zamanda gerçek bir karşılığı da olmayan paralardır. İtibarî para, mübadele değerini sadece üzerinde yazan nominal değerden alır. Bu, gerçekte bir karşılığı bulunmayan fakat iktisadi aktörlerin parayı üreten örgüt (çoğu zaman devlet) tarafından itibar etmeye zorlandığı bir para türüdür. Bugün tüm dünyada dolaşımda olan kâğıt paralar (dolar, avro, lira, vb.) bu türdendir.

İtibari kâğıt paranın avantajı, parayı üreten örgüte neredeyse sınırsız para yaratma imkânı vermesidir. Dezavantajı ise bu örgütün dışında kalan herkesin sahip olduğu zenginlik ve servetin (para miktarındaki değişikliklerden ötürü) sürekli dalgalanan riskli bir sürece mahkûm edilmesidir. Örneğin parayı üreten kuruluşların daha çok para üretmesi, mal ve hizmetler sabitken paranın miktarının artış göstermesinden ötürü paranın değerinin mal ve hizmetler karşısında azalmasına, başka bir deyişle fiyatların

¹⁰ Para araştırmacıları tarafından bulunan ve müzelerde sergilenen tüm madeni paralar (dinar, dirhem, akçe, sikke, vs.) nominal vasa sahip paralardır. Som altın külçesi gibi nominal değil, gerçek değere sahip olan paralar, tarihi bir değeri olmadığı için bulunur bulunmaz işlevine kaldığı yerden devam ederler. Bu açıdan değerli madenler bir bakıma “evrensel/daimi para” niteliğindedir.

¹¹ Hülsmann (2008), s. 29-30.

¹² Hayek (1933), s. 147, 151-152.

artmasına neden olur. Dolayısıyla paranın satın alım gücü azalmış olur. Bu durum, teoride parayı üreten kuruluşların herkesin cebinden bir miktar para çalmasından farksız bir olaydır. Nitekim bu süreçte paranın fiziksel varlığı değilse de satın alım gücü para üreticilerine doğru transfer edilmiş olur.

Elektronik para (Electronic Money & Deposit Money)

Elektronik para, gelişen teknoloji sayesinde üretilmeye başlanan, fiziksel dünyada bir varlığı olmamakla birlikte bir temsil değeri bulunan para türüdür. Yaşadığımız çağda bankalar, tüketicilerine sundukları krediyi genellikle elektronik ortamda sağlarlar. Bu krediler bir tür kâğıt para ikamesidir, yani kâğıt paraya çevrilebilir. Fakat pek çok insan taşıma, saklama ve kullanma kolaylığı bakımından parayı hesap üzerinde kullanmayı tercih ettiği için bankalar bu kaydî para üzerinden işlem yaparlar. Kısmî rezerv bankacılığında kaydî para, ikame olma vasfını kısmî olarak kaybeder. Bu noktada piyasa tarafından itibar edilen şey sadece banka hesaplarında görülen ve hukuki anlamı bir varlık-yükümlülük (IOU) ilişkisini ifade eden sayısal değerlerden ibarettir. Bu kaydî para üzerinden işlem yapmak esasen borç senedi alıp satmakla aynı şeydir.¹³ Bugün dünya ekonomilerinde işlem gören toplam para miktarının %90'dan fazlası bu türe aittir.

Diğer para türleri

Emek sektöründe kullanılan yemek fişleri antlaşmalı restoranlarla şirketler arasında, çalışanlar aracılığıyla kullanılan özel bir para türüdür. Kaynağı açısından doğal, fiziksel varlığı ve değeri açısından itibari kâğıt para niteliğindedir. Bankalar müşterilerine puan adı altında özel bir para dağıtırlar. Bu puanlar belli zaman aralıklarında ya da belli satıcılarda farklı değerlere sahip olabilir. Bazı giyim markaları da müşterilerine kendi mağazalarında kullanılmak üzere özel para puanlar hediye ederler. Bunlar da kaynağı açısından doğal, fiziksel varlığı ve değeri açısından itibarî ve elektronik paralardır. Ne özünde gerçek bir değere sahiptirler ne de tedavülde olan para karşılığında değiştirilmeleri mümkündür. Sadece belli zaman ve mekân içerisinde geçici bir mübadele değeri olan ve serbest piyasa tarafından üretilen para türleridir.

Her ne kadar bugünkü dünyaya çoğunlukla tek tip ulusal resmi paralar hâkim olsa da yukarıda verilen örnekler serbest piyasa içerisinde özel aktörler tarafından bir şekilde sürekli para yaratıldığını göstermekte, bu da makalenin başında belirtildiği gibi paranın, şartları oluştuğunda çok doğal bir şekilde kendiliğinden ortaya çıktığı gerçeğine örnek teşkil etmektedir. Devletler sürekli parayı kontrol altında tutmaya çalışsa da tıpkı mal ve hizmetler gibi para da her zaman çeşitli olma eğilimindedir. Bu nedenle kâğıt paranın da özel sektör tarafından üretilerek çeşitliliğe ve rekabete konu olması gayet doğal, hatta para üretimini tekelci bir yapıdan kurtaracağı için tercihe şayan bir durumdur.

¹³ Bu olguya literatürde bazen kredi parası (credit money) olarak atıfta bulunulur. Bankalarla yapılan vadeli ve vadesiz alışverişler güncel hukuki mevzuata göre kredi (borç) hükmündedir. Bu nedenle bankaya para yatırmak aslında bankaya borç vermek, para çekmek aslında verilen borcu geri almaktır. Çek, havale, EFT gibi işlemler de hukuken birer borç transferinden ibarettir.

KAYNAKÇA

BROUGH, William (1896). "The Natural Law of Money", G.P. Putnam's Sons, New York/USA.

HAYEK, Friedrich A. (1933). "Monetary Theory and the Trade Cycle", Sentry Press, New York/USA.

HÜLSMANN, Jörg Guido (2008). "The Ethics of Money Production", Ludwig Von Mises Institute, Alabama/USA.

MENGER, Carl (1871). "Principles of Economics", Ludwig Von Mises Institute (2007), Alabama/USA.

MENGER, Carl (1892). "On the Origins of Money", Ludwig Von Mises Institute (2009), Alabama/USA.

MISES, Ludwig Von (1953). "The Theory of Money & Credit", Yale University Press, New Haven/USA.

ROTHBARD, Murray N. (1963). "What Has Government Done to Our Money", Ludwig Von Mises Institute (2010), Alabama/USA.

WEBER, Max (1919). "Politics as a Vocation", Hackett Publishing Company (2004), Cambridge, Indiana/USA.

WHITE, Lawrence H. (1989). "Competition and Currency: Essays on Free Banking and Money", New York University Press.